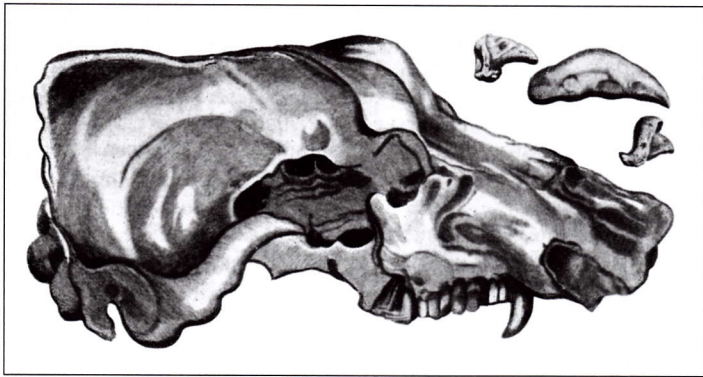

Az Év Ősmaradványa, 2017: a barlangi medve

Számos országnak van évenként megválasztott növénye és állata, amely gyakran egyedisége vagy éppen gyakorisága és népszerűsége miatt kerül a figyelem középpontjába. Magyarországon nagyobb múlttal rendelkezik többek közt Az Év Madara program, de számos olyan új kezdeményezéssel is találkozhatunk, mint a címben szereplő *Az Év Ősmaradványa*. Utóbbit a Magyarhoni Földtani Társulat indította útjára 2015 őszén, így tavaly immár második alkalommal választhatta ki a közönség három jelölt közül a legszimpatikusabbat. A szavazásból közel háromezer beérkezett vélemény alapján a jégkorszak egyik emblemikus képviselője, a *barlangi medve* (vagy tudományos nevén az *Ursus spelaeus*) került ki győztesen.

Talán sokan tudják, hogy a középkori és a kora újkori Európában gyakoriak voltak a sárkányokról szóló mendemondák és híradások. Kevesebben vannak azonban tisztában azzal, hogy részben barlangi medvék csontmaradványai szolgálták e történetek alapjául. Nem is olyan meglepő, hogy ezeket a mai észak-amerikai grizzlynél (*Ursus arctos horribilis*) is nagyobb állattól származó, hatalmas szemfogakkal és karmokkal rendelkező fossziliákat a közémberek akkoriban *sárkányok*ként értelmezték, a leleteket szolgáltató üregeket pedig *Sárkány-lyuk*nak vagy *Sárkány-barlang*nak nevezték el. Ugyanezért kapta a nevét például a mecseki *Sárkány-kút* is, ahonnan ma is számos barlangi medve csontot őriznek a Magyar Természettudományi Múzeum Őslénytani és Földtani Tárában.

1672-ben, majd a rá következő évben két cikk is megjelent Johannes Patersonius Hain (1615–1675) porosz származású katonaoorvos és természetbúvár levelei alapján a lipcei természetrajzi és orvostudományi érdekességeket bemutató *Miscellanea curiosa...* című folyóiratban a Kárpátok „*sárkányairól*”. Hain az általa sárkánycsontoknak vélt maradványokról részletes táblametszetet is készített, amelyen egy állat koponyája, fogai és az egykor karmokat viselő utolsó ujjpercei láthatók.

Johannes Petersonius Hain XVII. századi metszete a barlangi medve csontjairól

Legelőször a francia Georges Cuvier (1769–1863), az összehasonlító anatómia atyja vette észre, hogy a koponya és a maradványok egy része valószínűleg a lipcsei Johann Christian Rosenmüller (1771–1820) által 1794-ben leírt, kihalt élőlénytől, a barlangi medvétől származik. Jól kivehető az is, hogy a koponyában a kiesett medvefogak helyére kőrödzők metsző- és őrlőfogait tömködték be. Emellett van a képen egy

ujjperc, amely felső részén egy jól fejlett bütyköt visel. A medvék az úgynevezett kutyaalkatú ragadozók (Caniformia) csoportjába tartoznak; rokonaikhoz hasonlóan nem tudják visszahúzni a karmukat. Ehhez a nyúlványhoz egykor azonban olyan izmok tapadtak, amelyek a macskaalkatúak (Feliformia) körében jellemző karomrejtést segítették elő. Ma már tudjuk, hogy a maradvány mérete és alakja alapján feltehetően egykor egy barlangi oroszlánhoz (*Panthera spelaea*) tartozott.

A modern kutatók számára azonban olyan eszközök és módszerek is rendelkezésre állnak, amelyekről Cuvier még csak nem is álmodhatott. Ezek segítségével rengeteg érdekes részletet tudhatunk meg a barlangi medvék kialakulásáról, életéről, valamint kihalásáról.

A legidősebb hazai *Ursus*, a közel 3 millió éves *Ursus minimus* az Osztramos-hegyről került elő és nagyjából egy német juhászcutya nagyságát érthette el. Ez a kis termetű medve lett később az *Ursus etruscus* őse, amelyből kialakult az úgynevezett spelaeoid ág, amely az *Ursus deningeri* fajon keresztül a kihalt barlangi medvékhez (*Ursus spelaeus*) vezetett, valamint az arctoid ág, amely a ma élő barnamedvéket (*Ursus arctos*) is tartalmazza. Genetikai vizsgálatok alapján úgy tűnik, hogy a két evolúciós vonal nagyjából 1,5 millió évvel ezelőtt válhatott el teljesen.

A legújabb, radiometrikus kormeghatározáson alapuló kutatások eredményei arra mutatnak, hogy a barlangi medvék nagyjából 25–20 ezer évvel ezelőtt tűntek el a föld színéről. Ebben az időszakban az emberi közösségek még viszonylag kicsik voltak, így nem valószínű, hogy elődeinket kellene okolnunk a faj kihalása miatt. Ugyanakkor tagadhatatlanul volt kapcsolat az ősemberek és a barlangi medvék között, amit számos barlangrajz, szobrocska, vagy egykor nyakláncra hordott, átfűrt szemfog és karom is igazol. A bükkői Istállóskői-barlangból például több tízezer végtagsont, fog, állkapocs és koponya mellett előkerült egy medvebocs combcsontja, ami több helyen ki volt lyukasztva, és amiről ma úgy gondoljuk, hogy egykor valamilyen hangszer vagy jelzősip szerepét töltötte be.

Sokkal valószínűbb, hogy a kihalás hátterében a barlangi medvék nagyfokú táplálkozási alkalmazkodása állt. Habár a medvék rendszertanilag a ragadozók rendjébe (Carnivora) tartoznak, a ma élő képviselőik tápláléka igen széles skálán mozog. A jegesmedve (*Ursus maritimus*) vadászik a leggyakrabban, míg az óriáspanda (*Ailuropoda melanoleuca*) szinte kizárólag bambuszt eszik. A legtöbb medve azonban szinte mindent előszeretettel fogyaszt, ami csak az útjába kerül. A barlangi medvék hátsó fogain található kúpok száma és helyzete, a rágófelületen található kopásnyomok, valamint izotópos vizsgálatok eredményei arra utalnak, hogy a faj képviselői, bár nem vetették meg a húst sem, elsősorban növényi táplálékot fogyaszthattak. A barlangi medvék nem sokkal a legutolsó eljegesedési esemény tetőzése után haltak ki, amikor egy olyan gyors felmelegedés kezdődött el a Földön, amelynek hatására bolygónk éghajlati és növényzeti övei jelentősen átalakultak. A folyamat jelentős mértékben hozzájárult az úgynevezett késő jégkori megafauna eltűnéséhez. Úgy tűnik, hogy a barlangi medve ennek a hullámnak az egyik első áldozata lehetett, majd jó néhány ezer évvel később olyan élőlények követték a sorban, mint például a gyapjas orrszarvú (*Coelodonta antiquitatis*), vagy a gyapjas mamut (*Mammuthus primigenius*).

Virág Attila–Gasparik Mihály